

כתב עת תורני בענייני
חברה, משפחה, דת ומדינה

מג

צהר

כתב עת תורני בענייני חברה, משפחה, דת ומדינה

כתב העת יוצא לאור בתמיכתן של

קרן תקווה

וקרן מיימונידיס

עורך | הרב ד"ר יוסף שרעבי

חברי המערכת

הרב אלישע אבינר, הרב בניהו ברונר, הרב דוד סתיו, הרב פרופ' יצחק קראוס,

הרב יואב שטרנברג, הרב יובל שרלו

עריכת הלשון | שמואל מרצבך

תרגום לאנגלית | שלום הורביץ

עיצוב הכריכה | זליגר שומרון

עיצוב פנימי ועימוד | סטודיו ולדמן

התשע"ט - 2018

© כל הזכויות שמורות לצהר - ארגון רבני צהר (ע"ר)

רחוב המלאכה 1, אזור התעשייה הצפוני, לוד

טלפון: 077-7756565, פקס: 08-9152280

office@tzohar.org.il

TZOHAR

A Torah Journal of Society,
Family, Religion and State

43

2018-5779

The publication of this journal
is supported by
The Tikvah Fund
and
The Maimonides Fund

TZOHAR

HaMelacha 1, Lod 71520 Israel

Tel: +972-77-775-6565

Fax: +972-8-915-2280

office@tzohar.org.il

Founded upon loyalty to the State of Israel and commitment to Halakhah, TZOHAR's mission is to guarantee the Jewish future of the State of Israel. Over the past two decades TZOHAR has become one of the most prominent brands of Jewish identity in Israel, directly impacting hundreds of thousands of families, nurturing moderate, rabbinic leadership and shaping public policy. TZOHAR has emerged as a powerful national movement of 1,000 Zionist rabbis and women volunteers who are leading the revolution for an ethical, inclusive and inspiring Jewish Israel.

TZOHAR's journal constitutes a platform for discussions of Halakhah and the philosophy of the Halakhah on pressing national issues. The Journal concentrates its research on three key areas, the family, social issues and religion and state. The journal intends to promote an advanced Torah-based assessment of issues relating to TZOHAR's activities, values and mission. Consequently, the journal forms the basis for TZOHAR's participation in shaping the Jewish character of the State of Israel.

TZOHAR - fighting for a more ethical, inclusive and inspiring Jewish Israel!

תוכן העניינים

5		תקצירים
חברה		
15	מבט על לימוד תורה לנשים ולמדנות נשית	הרב ד"ר מיכאל אברהם
37	רבניות אורתודוקסיות ומורות הלכה: בין הזמני לנצחי	הרב פרופ' מתתיהו ברויד והרב ד"ר שלמה ברודי
59	תוקף הצומות בימינו לאור תחיית ישראל בארצו	הרב ארי כהן
81	כשרות מזון בעלי חיים	הרב משה כהן
93	פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה	הרב דוד סתיו והרב אברהם סתיו
125	מעמד הסכמת הציבור בהלכה	הרב אוהד פיקסלר
147	הגיור - חזון ומציאות	הרב אורי רדמן
משפחה		
169	מניעת היריון בהלכה: אמצעי המניעה השונים ודירוגם והרחבת היתר השימוש בקונדום	הרב שאול דוד בוצ'קו
189	האם אישה יכולה לברך ברכת חתנים?	הרב דוד ביגמן והרב ד"ר יוסף סלוטניק
207	עריכת חופה וקידושין לפני השקיעה	הרב איתם הנקין הי"ד
211	אישה רווקה והזרעה מלאכותית מתורם לאייהודי	הרב ד"ר ברוך פינקלשטיין
מחשבת ההלכה		
229	מידות החכם ואישיותו כגורמים להכרעה הלכתית כמותו	הרב שלמה רוזנפלד
245	"התשובה המעשית" בימינו - הלכה ומחשבה	הרב ד"ר מיכאל רוטנברג

תגובות

267	פסק דין מתמיה ומאכזב בעניין הסכם ממון בין בני זוג	יוסף יצחק איידלר
277	מניעת היריון בהלכה תגובה למאמרו של הרב שאול דוד בוצ'קו בגיליון זה ותשובה לתגובה	הרב אריה כץ
289	כיצד להקל? תגובה למאמרו של הרב שאול דוד בוצ'קו (צהר מב) ותשובה לתגובה	הרב אריה כץ
307		רשימת הכותבים
III		Table of Contents
V		Abstracts

פסק דין מתמיה ומאכזב בעניין הסכם ממון בין בני זוג*

עמדת הרשב"א בעניין קבלת קנס ברצון

קראתי את פסק הדין של בית הדין הרבני בירושלים שניתן ביום כ"ו בתמוז התשע"ז.¹ אני מניח שמאמריי ב"צהר"² לא הגיעו לידיהם של הדיינים, שאם לא כן כנראה לא הצלחתי אפילו לעניין את בית הדין כך שידון בספק שהעליתי באשר להבנה המקובלת של הפוסקים בתשובה המפורסמת של הרשב"א (שו"ת, חלק ד, סימן מ) שממנה מבקשים עד היום לדייק שקבלת קנס מרצון על ידי הבעל, אם לא יגרש את אשתו, היא בגדר אונס גמור ופוסלת את הגט (כגט מעושה).

לאמיתו של דבר, הרשב"א לא כתב זאת - לא בגלוי ולא ברמז - אבל כך הבין הרמ"א מתוך תקציר תשובתו שהובא ב"בית יוסף" (אבן העזר, סימן קלד), ובעקבותיו כך פוסקים עד היום. מאידך גיסא, אפשר להוכיח מתוך דברי ה"שולחן ערוך" (שם, סעיף ה) שאם הבעל היה אנוס על ידי עצמו, הגט תמיד כשר, ורק אם מסר מודעה, הגט בטל. בשני מאמריי הנ"ל דנתי בעניין זה באריכות וניסיתי להוכיח כי אין שום בסיס להבנה המקובלת של דברי הרשב"א.

* אני מבקש להודות לפרופ' ברכיהו ליפשיץ על סיועו בעבודה על המאמר: הוא קרא את המאמר בדיוקנות, העיר הערות חשובות ושיפר את סגנון המאמר. על אף זאת, כל האמור במאמר הוא על אחריותי הבלעדית.

1 תיק (אזורי ירושלים) 669147/5 (20.7.2017), במותב הדיינים: הרב אוריאל לביא אב"ד, הרב שלמה תם והרב דוד מלכא.

2 "האם קבלת קנס מרצון היא בגדר אונס גמור ופוסלת את הגט? עיון מחודש בתשובת הרשב"א" צהר לט 143 (התשע"ו); "חומרות מפוקפקות בשלילת הסכמי קדם-נישואין" צהר מב 139 (התשע"ח). ראו גם תשובתי לתגובות צהר מ 271 (התשע"ו).

קנס עצמי או קנס של גורם חיצוני

בפסק הדין הנזכר דורש בית הדין לבטל סעיף אחד של ההסכם בין בני הזוג שבו הבעל מתחייב לשלם דמי מזונות גבוהים, 10,000 ש"ח לחודש, אם לא ייתן גט תוך 120 יום מיום דרישתה של האישה. בית הדין מוסיף וקובע שלו לבדו נתונה הסמכות להחליט האם הבעל חייב במזונות אשתו ובאיזה סכום; בהיעדר פסיקה כזאת, הסכום שבו מדובר ייחשב כ"קנס המושת על הבעל".

תוקף ההתחייבות

במקרה שלפנינו סביר להניח שלא נעשה קניין עם הבעל כדי לתת תוקף להתחייבותו, כנדרש על פי ההלכה, והחווה גם מנוסח באופן שיש בו פסול מחמת פגם האסמכתא; אולם בית הדין נותן תוקף לחווה בשל "סיטומתא"³. אכן, נפסק כמה פעמים על ידי בתי הדין הרבניים שלחוזים כיום יש תוקף הלכתי בשל דין "סיטומתא", המעניק תוקף לעסקאות שלא נעשו כנדרש לפי ההלכה (מה שנובע מן המגמה ההלכתית הנוכחית להעניק לקניין "סיטומתא" עדיפות הלכתית אפילו כנגד העקרונות הבסיסיים של ההלכה כגון "אסמכתא לא קניי"); אולם דבר זה נתון בספקות, ולכאורה אילו רצה בכך בית הדין, אפשר היה לבטל סעיף זה מן החווה ואז אפשר היה לתת את הגט (שכן שני הצדדים היו מוכנים לכך). אלא שבית הדין מצא הזדמנות לתקוף באופן עקרוני הסכמי קדם־נישואין מן הסוג הזה ועילה מצא לו להיתלות בה. בכמה הסכמים רבניים נעשה מאמץ גדול כדי לפתור את הבעיה של ה"אסמכתא", לכאורה ללא תועלת, שהרי בית הדין נותן תוקף לחווה הנוכחי בלי שום חשש. בין כך ובין כך, ראוי לכל מנסחי ההסכמים הללו לשאול את עצמם: שמא אפשר לוותר על הניסוחים המסובכים והמלאכותיים (שכל הרואה אותם על ידי מי נכתבו) שהוצעו כדי להתגבר על בעיית האסמכתא ובעיית התנאים, ותחת זאת להסתמך על כך שגם כל חווה פשוט, הכתוב בלשון פשוטה, ייחשב כבר־תוקף על ידי בית הדין?⁴

3 כלומר קניין שנעשה בדרך המקובלת לפי חוקי המדינה. ראו: שולחן ערוך, חושן משפט, סימן רא; פתחי תשובה, שם, ס"ק א. לפי ה"חתם סופר" (שו"ת, חושן משפט, סימן יב), יש לקניין זה תוקף מדאורייתא. 4 ייתכן שיש כאן הפרזה, ואכן חווה מנוסח לפי ההלכה יקבל יותר תוקף; אלא שכפי שאנו מסיקים בסוף המאמר, במצב הנוכחי אי אפשר להגיע לוודאות משפטית בנושא זה.

הבנה שגויה של דעת הרשב"א

בפסק הדין נאמר:

הבית יוסף (אה"ע סי' קלד) מביא שתי שיטות בדינו של גט הניתן לאחר שהבעל נאלץ ליתנו עקב קנס שהושת עליו: שיטה אחת היא שיטת הרשב"א בתשובה חלק ד' סי' מ', הפוסל גט כזה, ושיטה שנייה היא שיטת הרב מימון נג'אר, המכשיר אותו.

הצגת הנתונים כאן לקויה ומגמתית. ה"בית יוסף" (אבן העזר, סימן קלד) מביא שמונה פוסקים ושתים עשרה תשובות בזו אחר זו, וביניהן שתי התשובות הנ"ל. מקובל, וכך גם מסתבר לומר, שכל התשובות הללו נפסקו להלכה ושהן לכל הפחות מצויות בהתאמה זו עם זו ולא נוגדות זו את זו; אולם ברור שזוהי אחת הטענות החזקות נגד ההבנה המקובלת של תשובתו של הרשב"א, ואין כאן המקום לחזור על מה שכתבנו בפרוטרוט במאמר שהתפרסם ב"צהר" לט.⁵

ב"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן קלד, סעיף ה) עיבד המחבר עיבד את נוסח ה"טור" תוך שינויים זעירים שאותם הוא חישב בדייקנות, כדי שנוסחו הסופי יהיה מדויק לחלוטין. "אנסוהו" האמור שם מתייחס בוודאות לאונס על ידי אחרים, אבל "אנוס" הוא מושג הכולל הן אונס על ידי עצמו הן אונס על ידי אחרים. לכן אפשר לדייק מלשונו הזהב של ה"שולחן ערוך" כי במצב של אונס על ידי עצמו - אם מסר הבעל מודעה, הגט בטל, ובכל מקרה אחר, הגט כשר. לכן ברור שה"שולחן ערוך" לא פסק כהבנה המקובלת בשיטת הרשב"א.⁶

במאמרנו ב"צהר" לט פירטנו באופן נרחב את השתלשלותה של הבנת תשובת הרשב"א על ידי הרמ"א והבאים אחריו וכיצד התפתחה המגמה המחמירה במצב של קנס שהתקבל מרצון המגרש. מסקנת מאמרינו היא כי יש לייחס לרשב"א בדיוק את ההפך משיטתו המצויה עתה בהתאמה עם דברי כל הראשונים (וראו במאמר הנ"ל פרטים חשובים נוספים).

5 באותו מאמר ביקשנו להוכיח שתשובת הרשב"א לא דנה כלל באונס עצמי אלא באונס על ידי אחרים, שלא כפי שכתב הרב אוריאל לביא כי הרשב"ץ ור' מיימון נג'אר לא הכירו את תשובת הרשב"א. ראו מאמרו "הסכם קדם נישואין לפיו המסרב להתגרש מחויב בתשלום" שורת הדין יד [עמ'] רמא (התשס"ח).

6 ראו מאמרי בצהר לט, לעיל הע' 2.

כמה הולמים את מסקנתנו דבריו של מהריב"ל המתייחסים לתשובה הנידונה,⁷ בבחינת "חכם עדיף מנביא":

ואיכרא שלא ראיתי זאת התשובה, כי אם בקובץ תשובות מהרשב"א כתובות בקצרה, קצר אותם איזה חכם, ומי יודע אם בתשובה ארוכה כמו שכתבה הרב ז"ל היה מגלה דעתו באופן דלא הוה קשה ולא מידי.

דעת ה"מאירי"

במאמרי הנ"ל ב"צהר" לט, בדקתי ביסודיות את המובאה שבית הדין ציטט מדברי ה"מאירי" (בית הבחירה, גיטין פח ע"ב, ד"ה ועישוי) וכן מובאה נוספת מדבריו (ד"ה מיהא דפרדיסא, בסוף אותה פסקה); והוכחתי שכוונת ה"מאירי" הייתה שונה מהאופן שבו הבין אותה בית הדין (דהיינו שקבלת קנס מרצון נחשבת אונס). בדבריו פירט ה"מאירי" שורה של אונסים גמורים, ובסוף הרשימה הוא הוסיף אונס על ידי אחרים הרוצים להתערב בדרך מנוגדת להלכה כדי לאנוס את הבעל לקיים את התחייבותו אחר שהתחרט. לדברי ה"מאירי", אלמלא אונס זה, הבא לו על ידי אחרים כשקיבל על עצמו לשלם קנס והתחרט, הגט היה כשר (אם לא מסר מודעה).

דעת האחרונים הפוסלים קנס עצמי אף בדיעבד

בהמשך פסק הדין מובאים פוסקים מאוחרים יותר ההולכים כולם בעקבות הרמ"א, או אף מחמירים עוד יותר ממנו (כגון הרב רפאל בירדוגו וה"משכנות יעקב"⁸ שלא הכשירו גט הניתן אחר קבלת קנס אפילו בדיעבד), אולם בפסק הדין אין כל דיון בשיטתם.

7 שו"ת מהריב"ל, חלק א (קושטא השי"ז), קצו ע"ב, עמודה א (מהדורה חדשה, בני ברק התשמ"ח, חלק ד, קונטרס עניינים, סימן לט, עמ' סה-סז). התשובה חתומה על ידי בנו של מהריב"ל, והיא נכתבה על ידו או על ידי בנו, ראו חיד"א, שם הגדולים, ערך מהריב"ל.

8 ה"משכנות יעקב" לא ידע על דבריו של הרב בירדוגו; וכנראה גם לא הכיר את הנוסח הנכון של תשובת הרשב"א, אף שבימיו כבר יצא לאור החלק הרביעי של תשובות הרשב"א. גם היום, יותר ממאתיים שנה אחרי פרסומה של התשובה המקורית, מצטטים רבים את התשובה לפי נוסח ה"בית יוסף"! למשל, הרב שלמה דיכובסקי במאמרו "הסכמי ממון קדם-נישואין" תחומין כא 279 (התשס"א), ציטט את התשובה לפי נוסח ה"בית יוסף". כמו כן, הרב אוריאל לביא במאמרו, לעיל הע' 5, עמ' רמא, מביא את דברי הרשב"א לפי הנוסח המקוצר של ה"בית יוסף". כמו כן, אחרוני הראשונים כמו המהרלב"ח (שו"ת, סימן קכד) והמהריב"ל (שו"ת, קושטא השי"ז, דף קצו ע"ב - קכח ע"א) השתמשו כנראה באוסף קיצורים של תשובות הרשב"א בנוסח מקוצר עוד יותר. התערבותם שלא כדין של משפחת האישה והגזבר לא מוזכרת שם כלל. איך אפשר לסמוך על תשובות המבוססות על נתונים לקויים!?

כאמור לעיל, במאמריי הראיתי כיצד בנידון דידן, בכל שלב של ההחמרה הפוסקים התרחקו יותר מהאמת ההלכתית ומשיטתו המקורית של הרשב"א.⁹

מגמת ההחמרה לפסוק כדעה יחידאית

העיקרון הקובע שלפיו מכיוון שמדובר בערווה החמורה, יש לחשוש אפילו בדיעבד לדעה יחידאית מחמירה (שלפחות צריכה להיות הגיונית ומתקבלת על הדעת)¹⁰ הוא חדש באופן יחסי והתקבל רק לפני כמה מאות שנים. הגדרתו המדויקת של עיקרון זה וגבולותיו מצויים בתשובתו של מהרי"ט אלגאזי (שו"ת שמחת יום טוב, סימן עה), ואנו סבורים כי פסיקה כדעה יחידאית מחמירה צריכה להיעשות בהסתייגות ובהתחשב עם התנאים שציין המהרי"ט. ייתכן שטענה זו דורשת מאמר נפרד, אולם אין אנחנו פטורים מלהזכירה.

המהרי"ט כתב:

וכלל גדול מסור בידינו מפי סופרים ומפי ספרים דלענין איסור ערווה החמורה לכתחילה יש לחוש לכל הסברות... באיסור ערווה אנו מחמירין בכל הסברות כל שהוא לכתחילה וליכא שום עיגון בדבר...

וכך פסק הלכה למעשה במקרה של קושי העלול להביא לידי גט וסכנת עיגון:

מפני הסיבה הזאת אשר כתב כמ"ר כי קשה להביא לידי גט, נראה בעיני כי מקום יש בראש להתירה בלא גט ויש להקל בדבר והמיקל לא הפסיד.¹¹

נראה אפוא שהקבלה המקורית השתבשה במשך הזמן והתנאים החשובים נשתכחו; ועתה הגיעה העת להשיב את האמת המשפטית וההיסטורית על כנה ולהחזיר עטרה ליושנה.¹² אם כך הם פני הדברים, אזי פסק הדין הנידון - הצועד בעקבות ההבנה המקובלת של תשובת הרשב"א, שלפיה קבלת קנס מרצון הבעל היא בגדר אונס גמור ופוסלת את הגט - הוא פסק המיוסד על סברה יחידאית מחמירה במקום עיגון.

9 על שיטתו המחמירה של בעל "משכנות יעקב" ומקורותיה, ראו מאמרי בצהר מב (לעיל הע' 2).

10 ראו להלן הע' 15.

11 שו"ת ברך משה (ליורנו התקסט), סימן לה (מכתב שני קצר של המהרי"ט למחבר ר' משה גלאנטי [הרביעי], בסוף הסימן).

12 שהרי אסור להחמיר ולאסור את המותר ולעגן נשים "לרווחא דמילתא", ראו הע' 45 במאמרי בצהר לט; וכן עמ' 278 ואילך במאמרי בצהר מ (בעניין מנהג בטעות).

נימוק נוסף להחמיר על פי דעת המהריב"ל

בסוף פסק הדין הובא נימוק חשוב נוסף שבעקבותיו, לדעת בית הדין, יש להחמיר. המהריב"ל קבע שאם הבעל אינו מקיים את שבועתו לגרש - אין כופים אותו, לא בשוטים, לא בנידוי ולא בחרמות; ואם כייפין ליה הוי אונס שלא הוא הביאו עליו, ולכן הגט הוא גט מעושה.

בפסק הדין נאמר כי בהסכם חיוב דמי מזונות ייתכן מצב של מעצר בגין אי-תשלום (או לפחות איום במעצר) ונערך דיון מפורט בדרכי הכפייה האפשריות נגד בעל שאינו עומד בהתחייבותו לקנס (או אפילו לסכום המזונות) - בעקבות דברי מהריב"ל. אלא שהמסקנות הן פרי סברתם של הדיינים שלמדו זאת מדברי מהריב"ל במקרה השבועה. דברי מהריב"ל הובאו כהצדקה לדברי הדיינים, האוסרים כפייה נמרצת מדי נגד הסרבן (כגון איום לאוסרו אם לא ישלם את מזונות אשתו).

כוונתם של הדיינים היא שלפי החוק הישראלי אי-תשלום המזונות יכול להביא, בסוף תהליך תביעת המזונות, לאיום מאסר או למאסר ממש; ולפי דברי המהריב"ל, כך מדייקים הדיינים, עונש כזה הוא אונס הפוסל את הגט ולכן, כך אני מבין, הסכם קדם-נישואין עשוי - כאשר הבעל ממאן לשלם את המזונות - להביא לידי גט מעושה. נראה שהערה זו מכוונת נגד כל הסכמי קדם-נישואין, ובכללם גם ההסכמים המקובלים על ידי בתי הדין, והיא מראה את גבולות היעילות של ההסכמים.

אלא שאפשר להתווכח עם מסקנותיו של בית הדין. אכן, נוכחנו לדעת שבית הדין בוחר בעמדה היותר מחמירה ומתעלם מן העמדה שכנגדה, שאותה נקטו רוב הראשונים. תחילה יש להעיר שמהריב"ל שייך לכת המקלים והוא פוסק כמו מהרי"ק ולא כמו הרשב"א והרמ"א וסיעתו;¹³ אלא שבמקרה של איש שאינו מקיים את שבועתו לגרש

13 כך נראה ממסקנת תשובתו של המהריב"ל (או בנו), לעיל הע' 7, ומתשובת מהריב"ל (עצמו, בחלק ב, סימן יח). אכן מהריב"ל (או בנו, וודאי שהוא הסכים עם בנו) השתכנע על ידי הנוהג לכתוב בכתובות שהבעל נשבע שבועה דאורייתא לגרש את אשתו אם יחלה כדי שאשתו לא תהיה זקוקה ליבם; ולכן הסיק כמו מהרי"ק ולדעתו דברי רבנו פרץ הם לרווחא דמילתא וגם אחר היסוסים רבים הוא לא פסק כמו הרשב"א. יש להעיר שמהריב"ל הכיר את תשובת הרשב"א מתוך קובץ של תקצירי תשובות הרשב"א (שבשאלה זו היה יותר קצר מתקצירו של ה"בית יוסף") ומהריב"ל היה מסופק אם הוא יכול לתת אמון בנוסח שברשותו, וברור שעובדה זו סייעה להחלטתו לפסוק בניגוד לרשב"א. אלה דברי מהריב"ל: "ולעיקרא דדינא אי עבדינן להחמיר כמו שנראה מתוך זאת התשובה מהרשב"א ז"ל או מדברי מהרי"ק קולון איכא לעיוני טובא דאיכא פנים לכאן ולכאן וכל שכן דמי יוכל להכריע כנגד הרשב"א ז"ל וגם הרב ר' פרץ ז"ל כתב שמי שנשבע אפילו בלי אונס לגרש את אשתו צריך בית דין להתיר את שבועתו קודם שיגרש. איברה דבעינן לאתויי ולמימר דמאי דכתב הרב רבי פרץ הוי לכתחילה ולחומרא דעלמא אבל מדברי הרשב"א בזאת התשובה הקצרה נראה דלעכוּבה קאמר אבל בסוגיא דעלמא אזלא כמהר"י

וכופים אותו לקיים את שבועתו, עמדת מהריב"ל היא יחידאית.¹⁴ מהריב"ל הוא היחיד הפוסל בפירוש גט הניתן אחר שכפו את הבעל לקיים את שבועתו, אולם אחר בקשת מחילת כבודו של מהריב"ל, טעמו קשה.¹⁵ לפי דברי הגמרא (בבא בתרא מז ע"ב; מח ע"א), סביר יותר לומר (על פי המקרים שכופים בהם את הבעל לגרש) שכשם שהאיש שכפו אותו לגרש ומבטל מודעות, גמר ומגרש בגט כשר מפני המצווה לשמוע דברי חכמים, כך על אחת כמה וכמה¹⁶ מי שכופים אותו לקיים את שבועתו, גומר ומגרש בגט כשר מפני המצווה מן התורה לקיים את שבועתו. לכן מתמיה שבית הדין מתייחס דווקא לשיטה יחידאית זו שהיא השיטה המחמירה ביותר. זאת ועוד: לפי סברה זו של מהריב"ל יש לפסול גט הניתן אחר שכפו את הבעל לתת מזונות ואפילו כתובה, שכן בעת נתינת הכתובה לא העלה הבעל על דעתו שיכפוהו בשוטים או שישומו אותו במאסר לשם תשלום המזונות או הכתובה. סברה זו מתמיהה, שהרי לגבי מזונות נפסק בלא שום התנגדות כי:

האומר איני זן ואיני מפרנס כופין אותו לזון. ואם אין בית דין יכולים לכופו לזון כגון...אם תרצה היא כופין אותו להוציא מיד וליתן כתובה.¹⁷

כמו כן, בכל המקרים שבהם נשנתה הלשון "יוציא ויתן כתובה" נפסק לחומרא,¹⁸ שאין כופים בשוטים "אבל כופין על הכתובה ומבקשין על הגט... ושרי למקרייה עברינא" (שו"ת הריב"ש, סימן קכז). מהו אפוא ההבדל בין חיוב תשלום המזונות והכתובה שציוו חכמים על הבעל ותשלום חוב כלשהו שאינו קשור ישירות לגירושין, לבין חיוב לקיים את השבועה שציוותה התורה?! לכן סברת המהריב"ל, שלפיה כפיית קיום השבועה היא אונס הפוסל את הגט, נראית קשה.

קולון. פוק חזי [מאי] דעמה דבר לכתוב בכתובות שאם יחלה שהוא נשבע שבועה דאורייתא לגרשה כדי שלא תשאר זקוקה ליבם".

14 ראו שו"ת מהריב"ל, חלק ב, סימן יח.

15 מהריב"ל הרחיק לכת ופסק נגד דעת הסמ"ק ומהרי"ק (ולאמיתו של דבר נגד כל הפוסקים ורבנו תם עצמו), ואסר להנהיג את ההרחקות של רבנו תם והעריך אותן כקשות יותר מהנידוי. ראו: שו"ת מהריב"ל, חלק ב, סימן יח (סוף השאלה הראשונה); שם, חלק ג, סימן קב; ספר גבורת אנשים, סימן עב (שהעתיק את תשובת מהריב"ל); פתחי תשובה, אבן העזר, סימן קנד, ס"ק ל (שמסכם את הדיון). עמדתו היחידאית לא התקבלה כלל, ולכן מתמיה שבית הדין יפסוק כמו חומרתו היחידאית הקיצונית הקודמת. יש לציין שכל הסברה הקודמת קשה ולא זכיתי להבינה: הלוא גם כאשר בית דין כופה את הבעל לתת גט, במקרה של אחד המומים הגדולים, אפשר לטעון: אי כייפינן ליה הוי אונס שלא הביאו הוא עליו. ומה בכך?! בשני המקרים בית דין כופה כדין והרי שנינו בהדיא (גיטין פח ע"ב) "גט המעושה בישראל כדין, כשר!"

16 מפני שחכמים הם שמנו במשנה את האנשים שכופים אותם לתת גט, בעוד המצווה לקיים שבועה היא מדאורייתא וכוללת שתי מצוות עשה, ושתיים (ואולי שלוש) מצוות לא-תעשה.

17 טור, אבן העזר, סימן קנד; שולחן ערוך, שם, סעיף ג.

18 כמו רבנו חננאל נגד דעתו של הרי"ף. ראו טור, אבן העזר, סימן קנד.

לעומת זאת, הרשב"ץ כתב (שו"ת תשב"ץ, חלק ב, סימן סח) כי מי שאינו מקיים את שבועתו לתת גט כשר עובר על

מצות עשה דככל היוצא מפיו יעשה (במדבר ל, ג) ואם אמר איני מגרש כופין אותו כדין כל מבטל מצוות עשה כדאיתא בפרק הכותב (כתובות פו ע"א-ע"ב) ולא הוי גט מעושה.

הרב אברהם אבן-טוואח¹⁹ העתיק את דברי הרשב"א²⁰ והרשב"ץ²¹ והבין ששניהם מכשירים גט הניתן אחר שכפו את הבעל לקיים את שבועתו; וכך הסיק מדבריהם:

והנה הרבנים (רשב"א ורשב"ץ) דברו בסתם שבועה, כ"ש בשבועה כזו (על דעת רבים) שחמורה מכל הצדדים... ולכן אם כפו אותו עד שיגרש, כדין עשו ואפילו כפו אותו במכות ועונשין, גרושיו גרושין והאשה מותרת להנשא.

גם הרב משה פרויניציאלו (שו"ת, סימן קג) והרב יהודה בן הרא"ש²² כתבו בהדיא שכופים לקיים את השבועה והגט כשר; וזו לשונו של הרב יהודה בן הרא"ש:

והגט שיתן בכפייה זו הוא גט שכל דבר המוטל על האדם לעשותו כופין אותו לעשותו והמעשה קיים.

לעניות דעתי, טעם זה מסתבר מאוד ולכן אפשר לכפות את כל ההתחייבויות הכספיות, בהתאם לחוקי התורה או לדינא דמלכותא - הן החובות המוטלים על ידי התורה (שבועה), הן המוטלים על ידי חכמים (מזונות וכתובה), והן המוטלים על ידי חוזים - בלי לפסול את הגט. אלא שבית הדין כבר פסק לפי ההבנה המקובלת של שיטת הרשב"א - דהיינו שקנס שהבעל קיבל עליו מרצון הוא אונס הפוסל את הגט - ולכן לא הבנתי את תועלת הדיון הקודם שהוא כ"יהודה ועוד לקרא" ומיותר.²³

19 דור שישי מצאצאי הרשב"ץ, בן זמנם של המחבר, המבי"ט, המהריב"ל והרשד"ם. ראו חוט המשולש, סימן לה.

20 שו"ת הרשב"א, חלק א, סימן תננד, בשם המהר"ם מרוטנבורג; וראו גם מרדכי, שבועות, פרק ג, רמז תשנח. יש לשים לב שבתשובה כתוב "יוציא ויתן כתובה" וכידוע יש פלוגתא דרבנותא בין הרי"ף (שלדעתו כופים אותו אפילו בשוטים) לבין רבנו חננאל (שלדעתו אין כופים אותו בשוטים, אבל מותר לקרוא לו עבריין ולכפות את תשלום הכתובה).

21 שו"ת תשב"ץ, חלק ב, סימן סח, בסוף התשובה (ראו לעיל).

22 שו"ת זכרון יהודה, סימן עא. ראו גם בית יוסף, תחילת סימן קנד. בהקשר קצת שונה כתב הריב"ש (שו"ת, סימן קכו. מובא בבית יוסף, שם) בשם הרא"ש: "אומרים לו או תעשה המוטל עליך מן הדין או תגרשנה אין זה כפייה על הגט במוחלט אלא שכופין אותו על מה שיש לו לעשות מן הדין ואם יגרשנה יפטר...".

23 אפשר שבית הדין מתכוון למזונות היסודיים שהם חוב המוטל על הבעל ואינו פוסל את הגט; אלא שלמרות זאת, על פי ההיסק של בית הדין מדברי מהריב"ל, במצב הכפייה לקיים את השבועה, כפייה על ידי שוטים או מאסר לשלם את המזונות פוסלים את הגט. אם לא כן, לשם מה נדרש כל הדיון של

במצב הנוכחי, ולפי פסק הדין שלפנינו, חיבור הסכם קדם-נישואין קשה יותר מאי-פעם; ייתכן שזוהי הבשורה הלא-משמחת של פסק הדין למי שעוד היה מסופק בכך. בית הדין לא רואה בעין יפה כל הסכם קדם-נישואין - יהיה אשר יהיה. ההסכמים המבוססים על קבלת קנס פסולים, וההסכמים המבוססים על מזונות מוגדלים מביאים את חותמיהם לאי-ביטחון משפטי מלא עד נתינת הגט. עוד יש לדעת כי לפי בית הדין אסור לכפות את הבעל בדרכים נמרצות לשלם את המזונות,²⁴ והרי בית הדין צריך לאשר את ההסכם, את סכום המזונות ואת זכות האישה לקבל אותם. החלטת בית הדין על זכות האישה תלויה בתנאי ההפרדה, אולם ההחלטה על סכום המזונות יכולה להיות תלויה במצב הכלכלי של שני בני הזוג בזמן ההפרדה (אף שהבעל מסתלק מהכנסותיה של אשתו אחר ההפרדה ומוותר עליהן). זהו מצב שאי אפשר לדעת אותו מראש, והוא הדין לדרך הפסיקה של בית הדין בעתיד, בזמן חיבור ההסכם.

בשל כל הטעמים הנידונים במאמריי ובתגובה זו, אני מקווה שבעתיד הקרוב בית הדין יחזור ויעיין בנושא וישקול מחדש את עמדתו בשני הכללים שבהם הוא דן, יסכים לדעה מקלה יותר, ויעדיף את הכלל "משום עיגונא אקילו בה רבנן" משום דכוחא דהתיירא עדיף.

תיקון טעות

בתשובתי ב"צהר" מ, בעמ' 278, בשורה השלישית מסוף הטקסט, צ"ל "(יורה דעה, סימן קצו, סעיף יא)".

שם, בעמ' 279, בשורה לפני השורה האחרונה יש למחוק את המילים "וכנראה היה המנהג האשכנזי הישן".

בית הדין? כבר הדגשנו את הקושי היסודי של הסברה הזו, וטרם הצלחתי לרדת לסוף דעתו של בית הדין.

24 עמדת בית הדין לא ברורה. מצד אחד נראה כאילו זו תוצאה מפסק מהריב"ל שבית הדין הולך בעקבותיו, ומצד שני הדבר יהיה בניגוד לפסק ה"שולחן ערוך".

רשימת הכותבים

(בסדר הא"ב)

הרב ד"ר מיכאל אברהם	ר"מ במכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בראילן. מהנדס אזרחי וסטטיסטיקאי, ציריך, שווייץ.
יצחק יוסף איידלר	ראש ישיבת ההסדר "היכל אליהו", כוכבי-יעקב; מחבר ספרים בענייני הלכה, אמונה ופרשנות התורה.
הרב שאול דוד בוצ'קו	ראש ישיבת מעלה-גלבוע.
הרב דוד ביגמן	מנהל פרויקטים מטעם קרן תקווה; ר"מ לשעבר בישיבת הכותל (במשך עשר שנים); בעל טור בג'רוזלם פוסט.
הרב ד"ר שלמה ברודי	הרב פרופ' מתתיהו ברודי, Senior Fulbright Scholar, האוניברסיטה העברית, ירושלים; פרופסור מן המניין, Emory University Law School, אטלנטה, ג'ורג'יה; מנהל פרויקטים של המרכז ללימודי דת ומשפטים, אטלנטה, ג'ורג'יה; מוסמך לדיינות מטעם ישיבת ר' יצחק אלחנן; כיהן שנים רבות כמנהל ודיין ב"בית דין דאמריקא"; רב קהילת "ישראל הצעיר", אטלנטה, ג'ורג'יה.
הרב איתם הנקין הי"ד	מחבר הספרים "לכם יהיה לאכלה" ו"אש תמיד".
הרב ארי כהן	מכון "הלכה ברורה ובירור הלכה", ירושלים.
הרב משה כהן	רב היישוב מעון; ראש מחלקת הכשרות הרחברון.
הרב אריה כץ	מכון פוע"ה, ירושלים.
הרב ד"ר יוסף סלוטניק	ר"מ בישיבת מעלה-גלבוע.
הרב אברהם סתיו	מלמד בישיבות הרעציון ומחננים.
הרב דוד סתיו	י"ר ארגון רבני "צהר"; רבה של שהם.
הרב ד"ר ברוך פינקלשטיין	מרצה באוניברסיטת בראילן.
הרב אוהד פיקסלר	מהנדס חשמל; בית המדרש הווירטואלי של ישיבת הרעציון; מזכרת בתיה.
הרב אורי רדמן	ראש תוכנית ההלכה בכולל "רצון יהודה", פתח-תקווה; ישיבת בינות, רעננה; שוהם.
הרב שלמה רוזנפלד	ראש ישיבת ההסדר "שדמות נריה", שדמות-מחולה; רב אזורי בעמק המעיינות.
הרב ד"ר מיכאל רוטנברג	ר"מ בישיבת ההסדר קרני-שומרון; מרצה בתוכנית לתואר שני ביישוב סכסוכים באוניברסיטת תל-אביב.